

NIEZNANE KASZUBY

co je wôrt wiedzec
ò Kaszëbach

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie

Mapa Kaszub

Publikacja wydana w ramach projektu „Kampania promocyjna kultury kaszubskiej w metropoliach” dofinansowanego przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Kaszuby

Każdy, kto choć raz widział Kaszuby, pozostaje pod ich urokiem. Zróżnicowany krajobraz, ciekawa historia, bogactwo kultury i zwyczajów, niezwykły język mieszkańców – to wszystko zachęca do odwiedzenia tej nadbałtyckiej krainy.

Legenda owo piękno Kaszub tłumaczy następująco:

Gdy Pan Bóg stworzył już cały świat, usiadł na swoim niebiańskim tronie, zawołał aniołów i rzekł: – Zobaczcie, miłe duchy, jak cudowne jest dzieło, które wykonałem. Aniołowie rozejrzeli się po całej ziemi, klaskali w dłonie i mówili: – Ojczy, wszystko jest wspaniałe, wszystko nam się podoba!

Jeden z nich stał jednak na uboczu i był smutny, a był to anioł Kaszubów.

– Panie – rzekł anioł.
– Spójrz na ten biedny kraj kaszubski. To są tylko martwe piaski. Czy masz coś jeszcze w Swojej Wszehmocy, aby ten kraj upiększyć?
– Muszę zobaczyć
– powiedział Pan Bóg, a po chwili dodał: – Jeszcze nieco mi zostało.

Gdy wypowiedział Boskie słowo, stał się cud.

Pośrodku piaszczystych Kaszub wyrosły pokryte szumiącymi lasami pagórki, zaś między nimi migotały błękitne oczka – piękne jeziora pełne smacznych ryb. Tylko na północy Kaszub pozostały piaszczyste plaże, śnieżnobiałe wydmy z klifowymi brzegami i błyszczące srebro „wielkiej wody”...

Niniejsza broszurka ma zaznajomić Czytelników z kaszubami, ich historią, językiem, kulturą i kuchnią. Mamy nadzieję, że zachęci ona do sięgnięcia po inne publikacje o Kaszubach i poszerzenia wiedzy Czytelnika o nich.

Warto poznać Kaszuby!

Kim są Kaszubi?

Kaszubi (Pomorzanie) to słowiańska ludność autochtoniczna Pomorza. W średniowieczu zamieszkiwali oni tereny między Odrą na zachodzie a Wisłą na wschodzie. Północna granica zasiedlonego przez nich obszaru zawsze

opierała się o Bałtyk, podczas gdy południową stanowiły mokradła nad Notecią i trudno dostępne bory. W X/XI w. Kaszubi sąsiadowali na zachodzie ze Słowianami Połabskimi, na południu z Polanami, na wschodzie z Prusami. Przez wieki podlegali oni róż-

ny wpływom (zwłaszcza niemieckim) i wypierani byli na wschód. Przetrwali na Pomorzu Gdańskim, gdzie ich liczebność szacowana jest na ponad 550 tys. Zachowali własny język, tradycje i obyczaje oraz świadomość, że są prastarym plemieniem słowiańskim.

Dziś Kaszubi zamieszkują zwarty obszar, znajdujący się głównie w granicach powiatów bytowskiego, chojnickiego, kartuskiego, kościerskiego, puckiego i wejherowskiego. Poza tym są najliczniejszą grupą etniczną

w powiatach: człuchowskim, gdańskim, lęborskim, słupskim oraz w Gdańsku, Sopocie i Gdyni. Np. w ostatnim z wymienionych miast mieszka, według najnowszych badań, ok. 70 tys. Kaszubów.

Naukowcy nie doszli do konsensusu co do pochodzenia nazwy „Kaszubi”.

Niektórzy twierdzą, że słowa „Kaszubi”, „Kaszuby” wywodzą się od nazw terenowych (np. mokradła), inni natomiast uważają, że jest to nazwa etniczna, od której powstała nazwa terytorium.

Po raz pierwszy w piśmie pojawiła się ona w dokumencie papieża Grzegorza IX, w którym tytułował on księcia zachodniopomorskiego Barnima I *dux Slavorum et Cassubiae*. Określenie ludu w tej tytulaturze pojawiło się dopiero w wieku następnym, za panowania Barnima III (1320-1368), który był *dux Cassuborum*. Co ciekawe, w średniowieczu określenie Kaszuby stosowano do ziem zachodniej części Pomorza, nie zaś do Pomorza Gdańskiego, obecnie zamieszkiwanego przez ludność kaszubską.

Część Kaszubów zachowała własną kulturę i znajomość języka. W socjologii dominuje współcześnie pogląd, zgodnie z którym stanowią oni grupę etniczną narodu polskiego. Zdecydowana większość jej członków posiada podwójną identyfikację – narodową polską i etniczną kaszubską, choć są i tacy, którzy identyfikują się wyłącznie jako Kaszubi.

Z historii Kaszubów

Rozciągające się między dolną Odrą a dolną Wisłą ziemie Kaszubów (Pomorzan) były od X w. terenem ekspansji kształtujących się w ich sąsiedztwie organizmów państwowych. Z zachodu na Pomorze napierali Sasi (Niemcy), z południa rosnące w siłę państwo Piastów, a z północy władcy skandynawscy. Swoje zwierzchnictwo nad plemionami pomorskimi prawdopodobnie udało się narzucić księciu Polan, Mieszkowi, który swoją władzę umocnił m.in. poprzez budowę nowych grodów. Jego dzieło kontynuował Bolesław Chrobry wykorzystując do tego m.in. pretekst krzewienia chrześcijaństwa. Z taką właśnie misją zjawił się w 997 r. w Gdańsku pod eskortą 30 wojów piastowskich biskup praski Wojciech, który ochrzcił wielu mieszkańców grodu. W 1000 r. Chrobry założył biskupstwo w Kołobrzegu. Niestety, nie przetrwało ono dłu-

Najważniejsze daty z historii Kaszubów:

997 – w Gdańsku gości św. Wojciech i chrzci wielu jego mieszkańców; początki chrześcijaństwa na Pomorzu Gdańskim

1000 – utworzenie biskupstwa z siedzibą w Kołobrzegu

1035 – reakcja pogańska, Pomorze Gdańskie uniezależnia się od Piastów

1047 – najazd na Pomorze Gdańskie Kazimierza Odnowiciela

1058 – po porażce Piastów w wojnie z Czechami Pomorze usamodzielnia się

1116-1124 – podbój Pomorza przez Bolesława Krzywoustego, miejscowi książęta uznają jego zwierzchność

1124-1128 – wyprawy misyjne Ottona z Bambergu, chrystianizacja Pomorza Zachodniego, utworzenie biskupstwa w Kamieniu Pomorskim

1138 – testament Bolesława Krzywoustego – Pomorze Gdańskie staje się częścią dzielniczy senioralnej

1220-1266 – panowanie na Pomorzu Wschodnim Świętopełka Wielkiego, okres dynamicznego rozwoju tego księstwa

1227 – po zjeździe w Gąsawie uniezależnienie się Świętopełka od Piastów

1242-1253 – wojny Świętopełka z Krzyżakami

1260 – bulla papieska Aleksandra IV przyznaje prawo organizowania w Gdańsku dorocznych jarmarków św. Dominika

1266 – po śmierci Świętopełka Wielkiego podział Pomorza Wschodniego pomiędzy jego synów, wojny domowe

1282 – zawarcie w Kępnie układu na przeżycie pomiędzy księciem gdańskim Mściwojem II a księciem wielkopolskim Przemysłem II

1295 – po śmierci Mściwoja II i zjednoczeniu Pomorza Wschodniego z Wielkopolską Przemysław II zostaje koronowany na pierwszego po rozbiu dzielnicowym króla Polski

Najważniejsze daty z historii Kaszubów:

1308-1309 – podstępne zajęcie Pomorza Gdańskiego przez Krzyżaków

1466 – po II pokoju toruńskim przyłączenie Pomorza Gdańskiego do Królestwa Polskiego (jako Prusy Królewskie), w ramach którego ziemia ta posiada znaczną autonomię

1478 – zjednoczenie Pomorza Zachodniego przez Bogusława X Wielkiego

1586 – pastor ewangelicki w Bytowie Szymon Krofiej wydaje „Duchowne piosne Dra Luthera y ynszych nabożnych mężów z niemieckiego w sławiejsky język wilozone...”. Pierwsza próba tłumaczenia modlitewników na język kaszubski

1627 – bitwa morska polskiej i szwedzkiej floty pod Oliwą

1637 – umiera Bogusław XIV – ostatni książę z dynastii Gryfitów

1648 – na mocy pokoju westfalskiego podział Pomorza Zachodniego pomiędzy Brandenburgię i Szwecję

1655-1660 – potop szwedzki

1683 – bitwa pod Wiedniem, u boku Jana III Sobieskiego walczyło wielu przedstawicieli szlachty kaszubskiej

1772 – I rozbiór Polski, włączenie Pomorza Gdańskiego do Prus

1850 – Florian Ceynowa publikuje pierwszą książkę w języku kaszubskim, początek regionalizmu kaszubskiego

1907 – w Kartuzach powstaje Kaszubskie Towarzystwo Ludoznawcze (Verein für kaschubische Volkskunde)

1908 – początek wydawania czasopisma „Gryf”, wokół którego skupiają się liderzy ruchu kaszubskiego, tzw. młodokaszubi (A. Majkowski, J. Karnowski, L. Heyke)

1912 – w Gdańsku powstaje Towarzystwo Młodokaszubskie

1919 – delegacja Kaszubów w Paryżu, pokój wersalski

go, gdyż przy najbliższej okazji Pomorzanie zrzucili zwierzchnictwo władcy polskiego. Kolejni Piastowie (Kazimierz Odnowiciel, Bolesław Śmiały, Władysław Herman) starali się w krwawych walkach przywrócić władzę nad Pomorzem. Udało się to dopiero Bolesławowi Krzywoustemu, który w 1116 r. podbił Pomorze Gdańskie, a w następnych kampaniach podporządkował sobie Pomorze Zachodnie, na którym – przy wsparciu biskupa Ottona z Bambergu – na nowo podjął akcję chrystianizacyjną. Pomorze Zachodnie stało się polskim lennem za panowania Wacława I – protoplasty dynastii Gryfitów. Po śmierci Krzywoustego książęta zachodniopomorscy szybko pozbyli się zwierzchnictwa Piastów.

W następnych dekadach Pomorze Zachodnie opierało się ekspansji saskiej, brandenburskiej i duńskiej. W 1180 r. książę Bogusław I złożył hołd cesarzowi Fryderykowi Barbarossie, a jego ziemie stały się częścią Świętego Cesarstwa Rzymskiego. Od XIII w. na skutek akcji kolonizacyjnej i związanej z nią lokacji nowych miast i wsi coraz silniejsze stawały się wpływy ludności niemieckiej, która zdominowała ludność rodzimą – słowiańską.

Inaczej potoczyły się losy Pomorza Gdańskiego. Na mocy testamentu Bolesła-

wa Krzywoustego od 1138 r. wchodziło ono w skład dzielnicy senioralnej. Władzę nad nim Piastowie sprawowali za pośrednictwem namiestników, którzy z czasem zaczęli się uniezależniać. Pierwszym znanym ze źródeł historycznych był Sobiesław, którego uważa się za protoplastę panującej na Pomorzu Gdańskim do końca XIII w. dynastii Sobiesławowiców. Najwybitniejszym przedstawicielem tego rodu był panujący w latach 1220-1266 Świętopełk II Wielki. W tradycji Kaszubów zajmuje on szczególne miejsce, ponieważ za jego panowania księstwo wschodniopomorskie przeżywało okres świetności. W 1226 r. Świętopełk zrzucił zwierzchnictwo Piastów. Władca ten doprowadził do rozwoju gospodarczego swojego państwa, sprowadzał zakony i fundował klasztory. Jego zasługą jest m.in. osadzenie w Gdańsku dominikanów i pozyskanie protekcji papieża. Panowanie tego księcia to również liczne wojny z sąsiadami, w tym z Zakonem Krzyżackim. U schyłku życia Świętopełk nadał Gdańskowi prawa miejskie na wzór Lubeki. Jego syn i następca, Mściwój II, w obliczu zagrożenia brandenburskiego zawarł, w 1282 r. w Kępnie, z księciem wielkopolskim Przemysłem II układ na przeżycie. Pozwoliło to po bezpotomnej śmierci Mściwoja II w 1294 r. na zjednoczenie przez Przemysła II

Najważniejsze daty z historii Kaszubów

1919-1939 – istnieje Wolne Miasto Gdańsk

1920 – zaślubiny Polski z morzem, przyłączenie znacznej części ziem zamieszkałych przez Kaszubów do Polski (poza Gdańskiem i ziemią bytowsko-łęborską)

1926 – kaszubska wieś Gdynia otrzymuje prawa miejskie

1939 – inwazja nazistowska na Polskę, masowa eksterminacja ludności kaszubskiej, Kaszuby zostają wcielone bezpośrednio do III Rzeszy

1945 – koniec II wojny światowej, masowe przesiedlenia ludności, przyłączenie Gdańska i Pomorza Zachodniego do Polski

1956 – na fali odwilży popaździernikowej powstaje Zrzeszenie Kaszubskie (od 1964 Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie); instytucjonalizacja ruchu kaszubskiego

1970 – po drastycznej podwyżce cen mięsa w Trójmieście dochodzi do buntu robotników. Komunistyczna władza strzela do robotników. Liczne ofiary śmiertelne

1980 – Porozumienia Sierpniowe, powstaje NSZZ „Solidarność”

1987 – Jan Paweł II w Gdyni wzywa Kaszubów do zachowania rodzimego języka i kultury

1990 – odrodzenie samorządów terytorialnych, pierwsze wybory samorządowe

1999 – utworzenie województwa pomorskiego, pierwszy raz od czasów Świętopełka Wielkiego (XIII w.) obszar zamieszkiwany przez Kaszubów znajduje się w jednej jednostce administracyjnej

2005 – język kaszubski zostaje ustawowo uznany za jedyny język regionalny w Polsce

Katedra oliwska jest dla Kaszubów miejscem szczególnym. Tutaj znajdują się groby ich książąt.

Pomorza Gdańskiego i Wielkopolski, dzięki czemu w roku następnym możliwa była jego koronacja na pierwszego, po rozbiciu dzielnicowym, króla Polski. W czasach nowożytnych działacze kaszubscy układowi w Kępnie przypisywali znaczenie symboliczne, jako aktowi dobrowolnego włączenia się Kaszubów w budowę zjednoczonego państwa polskiego.

W 1308 r. kasztelan gdański Bogusza za zgodą księcia Władysława Łokietka wezwał na pomoc Krzyżaków, aby ci pomogli odeprzeć najazd Brandenburczyków na Pomorze Gdańskie. Krzyżacy rze-

czywiście wyparli agresorów, a następnie podporządkowali sobie te ziemie. Władcy Polski byli zbyt słabi, aby odzyskać utracony obszar, przez co znajdował się on pod panowaniem Krzyżaków aż do wojny trzydziestoletniej (1454-1466). Ich rządy przyczyniły się jednak do rozwoju gospodarczego nadbałtyckiej krainy. Powstałymi w Gdańsku za czasów krzyżackich budowlami są m.in. kościół Mariacki, Kanat Raduni i Wielki Młyn.

Po okresie rozbicia Pomorza Zachodnie przeżywało na przełomie XV i XVI w. – za panowania Bogusława X Wielkiego – okres świetności. W 1478 r. zjednoczył on księstwa zachodniopomorskiego, zreformował państwo, a Szczecin (1491) uczynił jego stolicą. W polityce zagranicznej lawirował między Królestwem Polskim (poślubił Annę Jagiellonkę, córkę Kazimierza Jagiellończyka) a Cesarstwem Niemieckim. Opierał się Brandenburczykom. W 1521 r. złożył hołd cesarzo-

Pieczęć Świętopelka Wielkiego

wi Karolowi V, przez co Gryfici stali się książętami Rzeszy.

W wieku XVI wyznaniem panującym w księstwie zachodniopomorskim był luteranizm. Następne stulecie upłynęło pod znakiem wojny trzydziestoletniej (1618-1648). Ciągłe przemarsze wojsk poczyniły w kraju znaczne spustoszenia. W 1637 r., po śmierci Bogusława XIV, wygasa dynastia Gryfitów, a ich księstwo na mocy pokoju westfalskiego (1648) podzielono między Szwecję i Brandenburgię.

Pomorze Gdańskie po II pokoju toruńskim (1466) jako Prusy Królewskie zostało włączone do Królestwa Polskiego. Dzielnica ta cieszyła się dużą autonomią (miała m.in. odrębny skarb). Do czasów wojen polsko-szwedzkich Prusy Królewskie należały do najbogatszych ziem Korony.

W tradycji kaszubskiej szczególnie zapisało się panowanie Jana III Sobieskiego, który zresztą posiadał spore dobra w okolicy Pucka. Szlachta kaszubska licznie wzięła udział w odsieczy wiedeńskiej, co upamiętniono przez umieszczanie w jej herbach gwiazd i półksiężyców.

W wyniku I rozbioru Polski (1772) cały obszar zamieszkiwany przez Kaszubów znalazł się w Królestwie Prus. Działanie pruskiego aparatu państwowego prowadziło do niemieczania ludności kaszubskiej. Proces ten szybciej postępował w wyższych

Pieczęć Mściwoja II

warstwach społeczeństwa. Założona przez króla Fryderyka II w 1769 r. szkoła kadetów w Słupsku otwierała przed młodymi szlachcicami kaszubskimi drogę kariery wojskowej, z drugiej zaś strony była narzędziem ich germanizacji.

W połowie XIX w. rozpoczął swoją działalność Florian Ceynowa – nazywany ojcem regionalizmu kaszubskiego. Ten doktor medycyny i twórca pierwszej gramatyki języka kaszubskiego, widząc zagrożenie, jakie niesie ze sobą germanizacja, postawił sobie za cel obudzić w Kaszubach wiarę w wartość rodzimej kultury i na niej budować poczucie przynależności do wielkiej rodziny słowiańskiej. Wychodził on z założenia, że w oparciu o własny język, kulturę i obyczaje Kaszubi mogą skutecznie przeciwstawić się germanizacji. Ceynowa rozpoczął wydawanie książek po kaszubsku, tłumaczył na ten język fragmenty katechizmu dla Kaszubów-ewangelików z Pomorza Zachodniego. Jego

działalność przyczyniła się do wzrostu zainteresowania badaczy – głównie polskich, rosyjskich i niemieckich – Kaszubami i ich językiem.

Dopiero jednak tzw. Kulturkampf (walka o kulturę), zapoczątkowany w latach siedemdziesiątych XIX w. przez kanclerza Ottona von Bismarcka, spowodował zmianę nastawienia dotychczas pasywnej ludności kaszubskiej do państwa niemieckiego. Obrona katolicyzmu powiązana została wówczas z obroną polskości. Zaczął się też upowszechniać stereotyp Kaszuby (Polaka)-katolika i Niemca-ewangelika. Na Kaszubach powstawały kółka rolnicze, czytelnie ludowe i różnego rodzaju organizacje społeczno-kulturalne, stawiające sobie za cel przeciwstawienie się dominacji ekonomiczno-kulturalnej Niemców. Na początku XX w. garstka młodej inteligencji kaszubskiej zainicjowała

Florian Ceynowa – ojciec regionalizmu kaszubskiego

działalność zmierzającą do pobudzenia dumy szczepowej Kaszubów i ich uświadomienie polityczno-społeczne, tak aby ocalić kaszubszczyznę, której pierwiastki miały zostać włączone do kultury ogólnopolskiej. Nurt ten, działający pod hasłem „co kaszubskie – to polskie”, nazywany jest młodokaszubskim.

W okresie zaborów warunki życia na Pomorzu Gdańskim były odmienne od panujących w innych częściach zniewolonego kraju. Kaszubi, w większości wywodzący się z warstwy chłopskiej, w swojej walce o zachowanie tożsamości musieli stawiać opór doskonale zorganizowanemu państwu pruskiemu (niemieckiemu). Przykładowo wszyscy jego obywatele podlegali obowiązkowi szkolnemu, który wprawdzie zlikwidował zjawisko analfabetyzmu, lecz zarazem przyczynił się do zniemczania miejscowej ludności.

Praca pozytywistyczna na Kaszubach przyniosła owoce po I wojnie światowej. Na konferencję pokojową do Paryża działacze kaszubscy wysłali swoich przedstawicieli z żądaniem przyłączenia Pomorza do Polski. Tylko dwóm delegatom (Antoniemu Abrahamowi i Tomaszowi Rogali) udało się przedostać do Francji, gdzie wsparli delegację polską dowodami na związki Kaszubów z Rzeczypospolitą. Wyprawa ta miała głęboki oddźwięk również na Pomo-

rze. Na mocy traktatu wersalskiego większość obszaru zamieszkanego przez Kaszubów została włączona do Polski, a gen. Józef Haller dokonał 10 lutego 1920 r. w Pucku symbolicznych zaślubin Polski z morzem. Opowiedzenie się Kaszubów za Rzeczpospolitą dało jej dostęp do morza – „okno na świat”. Wschodnia część obszaru zamieszkanego przez ludność kaszubską została jednak włączona do Wolnego Miasta Gdańska, zaś zachodnią (głównie bytowszczyznę) pozostawiono w granicach Niemiec.

Integracja Kaszub z odradzającym się państwem polskim nie odbywała się bez problemów. Władze państwowe nieufnie podchodziły do rodzimej ludności Pomorza, często uważając ją za element narodowo niepewny. W dwudziestoleciu międzywojennym do pracy w administracji na Kaszubach sprowadzano urzędników z innych regionów Polski, którzy nie znali miejscowych, specyficznych realiów. Brakowało zrozumienia dla potrzeby zachowania języka i kultury kaszubskiej. Narastały też problemy gospodarcze, wynikające m.in. z utraty przez pomorskich rolników rynków zbytu w Gdańsku, Nadrenii i Westfalii. II RP pozostawiła na Kaszubach jednak i pozytywny ślad. Gdynia, która w 1920 r. była zaledwie małą kaszubską wsią, 6 lat później otrzymała prawa miejskie i stała się dyna-

micznie rozwijającym portem.

Przez całe dwudziestolecie międzywojenne Pomorze było newralgicznym miejscem na geopolitycznej mapie świata. Z jednej strony dawało Polsce dostęp do morza, a tym samym ułatwiało kontakty ze światem, z drugiej – oddzielało Prusy Wschodnie od reszty Niemiec.

Wybuch II wojny światowej i jesień 1939 r. to najtragiczniejszy okres w historii Kaszubów. Od września tegoż roku hitlerowcy przeprowadzali masowe egzekucje działaczy społecznych i gospodarczych. Najwięcej osób (ok. 12 tys.) rozstrzelanych zostało w Lesie Piaśnickim pod Wejherowem. Miejscem martyrologii był też obóz koncentracyjny Stutthof. Jego budowę rozpoczęto już

Gdyński pomnik Antoniego Abrahama – jednego z najwybitniejszych działaczy narodowych na Pomorzu

2 września 1939 r. Do końca wojny pochłonął on kilkanaście tysięcy Pomorzan.

9 października 1939 r. Kaszuby, w ramach Okręgu Gdańsk-Prusy Zachodnie, zostały bezpośrednio wcielone do III Rzeszy. W roku następnym hitlerowcy zaczęli wprowadzać niemiecką listę narodowościową (Volksliste). Na Pomorzu – w przeciwieństwie do Generalnego Gubernatorstwa – wpis na nią był przymusowy. Za odmowę groziło osadzenie w obozie koncentracyjnym lub przesiedleńczym. Kaszubów zapisywano głównie do III grupy (Eingedeutsche), przez co zmuszani oni byli do służby w Wehrmachcie. Niemcy, wiedząc, że tacy rekruci będą przy najbliższej okazji dezterowali, rozpraszali ich w różnych oddziałach i często wyznaczali opiekunów spośród żołnierzy „pewnych rasowo”. W przypadku ucieczek konsekwencje – na zasadzie odpowiedzialności zbiorowej – wyciągano wobec całego oddziału, z którego po-

chodził zbieg, natomiast jego rodzinę wywożono do obozu koncentracyjnego. Chętnych do porzucenia munduru Wehrmachtu jednak nie brakowało. Już w 1944 r. dezterterzy z wojska niemieckiego stanowili znaczną część II Korpusu gen. Andersa. Rząd londyński w obawie przed biologiczną zagładą zalecał ludności Pomorza przyjmowanie volkslisty. Piękną kartę zapisał działający na Kaszubach ruch oporu. W 1940 r. powstała Tajna Organizacja Wojskowa „Gryf Kaszubski” (przemianowana potem na „Gryf Pomorski”), rozbudowane struktury posiadała tu także Armia Krajowa.

Czerwonarmiści zdobywający Pomorze w marcu 1945 r. zazwyczaj nie rozróżniali Kaszubów od Niemców. Ich wkroczenie szczególnie boleśnie odczuła ludność cywilna, doświadczając masowych gwałtów, rabunków, nawet mordów.

„Wędrowki ludów”, jakie nastąpiły w wyniku II wojny

Las Piaśnicki – miejsce martyrologii Pomorzan

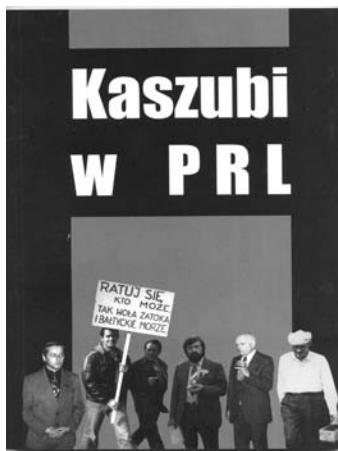
Wśród tych, którzy 1 września 1939 r. stanęli w obronie Poczty Polskiej w Gdańsku, było wielu Kaszubów. Za przywiązanie do ojczyzny zapłacili oni cenę najwyższą.

światowej, diametralnie zmieniły sytuację narodowościową na Pomorzu. Miejsce deportowanych za Odrę Niemców zajęli przesiedleńcy z Kresów Wschodnich i Polski centralnej.

Po wojnie władze komunistyczne bardzo nieufnie odnosiły się do Kaszubów, podejrzewając ich m.in. o sympatie proniemieckie. Byli oni traktowani jak obywatele drugiej kategorii. Ucisk ten zelżał nieco po 1956 r., kiedy to pozwolono na utworzenie Zrzeszenia Kaszubskiego (od 1964 r. Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego), które podjęło szereg działań na rzecz zachowania przez Kaszubów swojej tożsamości.

W pełni sprzyjające odrodzeniu kulturalnemu Kaszubów warunki nastąpiły dopiero po upadku PRL. Dziś zasiadają oni we władzach samorządowych wszystkich szczebli, mają

w swoim języku programy radiowe i telewizyjne, mogą wydawać własne gazety, prowadzić naukę języka kaszubskiego w szkołach, a nawet zdawać maturę z kaszubskiego. W 2005 r. kaszubski został ustawowo uznany za jedyny język regionalny w Polsce.

Życie Kaszubów w czasach PRL-u opisuje wydana przez ZKP książka „Kaszubi w PRL”.

Symbole Kaszub

Stolica

Wiele miast pretenduje do miana stolicy Kaszub. Spór ten staje się nieraz pretekstem do ich promocji.

Wydaje się, że w ostatnich latach udało się jednak osiągnąć konsensus co do tego, że stolicą Kaszub jest Gdańsk. Za przyjęciem takiego rozwiązania przemawiają argumenty, że właśnie w tym mieście była stolica państwa Świętopiętki II Wielkiego, a w katedrze oliwskiej (nazywanej kaszubskim Wawelem) znajdują się groby średniowiecznych książąt pomorskich. Gdańsk był zawsze najważniejszym dla Kaszubów ośrodkiem gospodarczym. To właśnie w nim w 1912 r. zawiązało się Towarzystwo Młodokaszubów, tu również ukazywały się kaszubskie książki i gazety.

Spór o stolicę

Spór o stolicę Kaszub trwa od lat. Już w 1907 r. problem ten dostrzegła poetka młodopolska Maryla Wojska, która napisała poniższy wiersz:

*Siedem miast od dawna
Kłóci się ze sobą,
Które to jest z nich
Wszech Kaszub głową:
Gdańsk – miasto liczne,
Kartuzy śliczne,
Święte Wejherowo,
Lębork, Bytowo,
Cna Kościerzyna
I Puck – perzyna.*

Od 1956 r. nadmottawski gród jest statutową siedzibą władz naczelnych Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego – największej i najważniejszej kaszubskiej organizacji społeczno-kulturalnej na Pomorzu Gdańskim, a od 1999 r. stolicą województwa pomorskiego, w którego granicach zjednoczono całe Kaszuby.

Panorama Gdańska nad Motławą

Herb

Zwyczajowo przyjęło się, że herbem Kaszubów jest czarny gryf w złotym polu. Występuje on w herbach wielu samorządów terytorialnych na Pomorzu.

Herb Kaszub

To mityczne zwierzę przedstawiane jest jako twór z głową, szyją, szponami i skrzydłami orła oraz tułowiem, łapami i ogonem lwa. Jego pierwsze przedstawienia pochodzą ze starożytnej Mezopotamii oraz Indii. Gryf był strażnikiem bursztynu. W mitologii greckiej strzegł podziemnych skarbów Apollina, a w Rzymie był opiekunem boga mórz – Neptuna. W V w. przed Chrystusem jego wizerunek pojawił się u naddunajskich Celtów. Gryf był symbolem przebiegłości, zręczności oraz siły.

Od XIII w. stworzenie to występuje w herbach książąt zachodniopomorskich. Brali oni udział w wyprawach krzyżowych do Ziemi Świętej i być może tą drogą symbol ten stał się ich znakiem rodowym. Od gryfa pochodzi nazwa panującej na Pomorzu Zachodnim

do XVII w. dynastii Gryfitów.

Godłem Pomorza Gdańskiego gryf stał się dopiero po pokoju toruńskim (1466). Był on czerwony, bez korony, w srebrnym polu. W istniejącym w dwudziestolecie międzywojennym województwie pomorskim właśnie temu gryfowi dodano złotą koronę.

Czarny gryf w złotym polu po raz pierwszy pojawił się w XV w. w herbie wołoskiej linii książąt zachodniopomorskich. Od zjednoczenia Pomorza Zachodniego przez Bogusława X (1454-1523) w wielkim dziesięciopolowym herbie pomorskim czarny gryf w złotym polu występował jako znak księstwa kaszubskiego. Najprawdopodobniej stamtąd Kaszubi przyjęli go w czasach współczesnych za swoje godło.

Obecnie czarny gryf w złotym polu jest herbem województwa pomorskiego. Natomiast czerwony występuje m.in. w herbach województwa zachodniopomorskiego i landu Meklemburgia-Pomorze Przednie. Lat dziewięćdziesiąt

Herb zjednoczonego Księstwa Pomorskiego z czasów Bogusława X Wielkiego

tych XX w. sięga zwyczaj naklejania przez kierowców gołta Kaszub na samochodach. W ten sposób podkreślają oni swoje pochodzenie.

Flaga

Flaga kaszubska ma barwy odherbowe – u góry pas czarny, na dole złoty.

Często wykorzystuje się też flagi żółte z umieszczonym na nich centralnie czarnym gryfem.

Flaga Kaszub

Hymn

W wydany w 1880 r. poemacie Hieronima Dedowskiego „O panu Czôrlńszim co do Pucka po sęcë jachôł”, jego bohater śpiewał marsz kaszubski. Pieśń ta wykonywana była potem przy różnych okazjach,

w dwudziestoleciu międzywojennym nazywano ją już hymnem i śpiewano z powagą, na stojąco. Muzykę do niej napisał znany kompozytor Feliks Nowowiejski. Szczególnie mocno w świadomości Kaszubów zapisał się refren: „Nigdë do zgùbë nie przindą Kaszëbë, Marsz, marsz za wrodzëm! Më trzimómë z Bòdzëm”.

Zmiany świadomościowe zachodzące wśród Kaszubów i rosnąca znajomość własnej historii sprawiają, że dużą popularność zyskuje pieśń Jana Trepczyka „Zemia rodnô”. Nazywanie jej hymnem przez niektóre rodzime środowiska oraz niektórych przedstawicieli świata nauki, wywołało żywą dyskusję w społeczności kaszubskiej. Do niedawna dominował w niej pogląd, że miano hymnu Kaszubów zdobędzie pieśń najczęściej wykonywana podczas ważnych uroczystości. Coraz częściej słychać głosy o usankcjonowaniu jednego konkretnego utworu.

Czarno-żółte (żółte) flagi kaszubskie powiewają podczas najważniejszych kaszubskich uroczystości.

Marsz Kaszubski

Tam gdzie Wisła òd Krakòwa
W pòlszcé mòrze plénie
Pòlskò wiara, pòlskò mòwa
Nigdë nie zadzinie.

Nigdë do zgùbë
Nié przinądą Kaszëbë,
Marsz, marsz za wrodzém!
Më trzimómë z Bòdzém.

Më z Niemcami wieczi całé
Krwawe wiedlë wòjnë.
Wòlné piesni wiedno brzmialë
Bez gòrè i chòjnë.

Nigdë do zgùbë...

Przëszed Krzëżòk w twòrdi
blasze,
Pòlël wsë i miasta,
Za to jegò cepë naszë
Grzmòcelë lat dwasta.

Nigdë do zgùbë...

Zemia rodnò

Zemia rodnò,
pëszny kaszëbsczi kraju,
Òd Gdunska tu,
jaż do Roztoczi bróm!
Të jes snòzò jak kwiat
rozkwitli w maju.
Ce, tatzëznã jò lubòtnã tu móm.

Sambòrów miecz
i Swiätopòlka biòtcki
W spòsobie ce dlò nas ùchòwałë
Twòje jò w przòdk bëlnë
pòcëskóm kwiòtcki.
Òdrodë cël Kaszëbóm
znòwù brënie.

Tu jò dali mdã starzã zemi trzimòl
Skądka zòczàtk rodnò
naj rózga mò.
Tu mdã dali domòcëznë sã jimòl.
Jaż zajasni i nama brzòd swòj dò.

Język kaszubski

Język kaszubski – obok języka czeskiego, słowackiego, serbołużycyckiego i polskiego – zaliczany jest do języków zachodniosłowiańskich. Przez lata naukowcy toczyli spór o status mowy kaszubskiej. Jedni utrzymywali, że jest to dialekt (gwara) języka polskiego, inni twierdzili, że odrębny język. Ten ostatni pogląd ostatecznie zwyciężył, co państwo polskie prawnie usankcjonowało w 2005 r. przyznając ustawowo kaszubszczyźnie status jedyne w Rzeczypospolitej języka regionalnego.

Kaszubi są dziś przeważnie dwujęzyczni. W okresie zaborów byli nawet trójjęzyczni: w domu i z sąsiadami mówili po kaszubsku, w kościele modlili się po polsku, a w szkołach i urzędach używali niemieckiego.

Język kaszubski spełnia na Kaszubach nie tylko rolę kulturową, lecz także komunikacyjną. Jest używany głównie w rodzinach i kontaktach sąsiedzkich, częściej posługują się nim ludzie starsi niż młodzi, rzadziej stosowany jest w miastach niż na wsi. W wielu kaszubskich rodzinach został zerwany proces międzypokoleniowego przekazu znajomości rodzimej mowy. Aby nie dopuścić do jej wymarcia, po 1990 r. zaczęto wprowadzać nauczanie kaszubskiego do szkół jako przedmiotu dodat-

kowego – nieobowiązkowego. Obecnie uczy się go ponad 6 tys. uczniów, a od 2005 r. możliwe jest zdawanie matury z języka kaszubskiego. Na Pomorzu organizowane są również kursy „rodnej mowy” dla dorosłych. Niektóre urzędy i instytucje publiczne wprowadzają oficjalne tablice informacyjne w językach polskim i kaszubskim. Ten drugi coraz częściej używany jest w życiu publicznym. Nadawane są w nim programy telewizyjne i radiowe (m.in. przez działające od 2004 r. Radio Kaszëbë). Kaszubszczyzna zawsze wyka-

zywała wewnętrzne różnicowanie językowe. Na początku XX w. wybitny niemiecki slawista Friedrich Lorentz wyróżnił aż 76 gwar kaszubskich! Wprowadzenie języka kaszubskiego do szkół, wydawanie podręczników do jego nauki, używanie go w mediach sprzyja procesowi standaryzacji kaszubszczyzny. Nadal jednak znajomość języka kaszubskiego literackiego wśród samych Kaszubów jest rzadkością. Na ogół posługują się oni jego gwarowymi odmianami, których nauczyli się od rodziców i dziadków.

Zjazdy Kaszubów

Zainaugurowano je w czasie, gdy reforma administracyjna zwiększyła powierzchnię województw, zmniejszając ich liczbę do 16. Dzięki temu Kaszuby znalazły się w całości w granicach nowego województwa – pomorskiego.

Zjazdy są szczególną okazją do promocji kaszubszczyzny,

podtrzymywania tradycji regionu oraz integracji Kaszubów. Organizowane przez Zrzeszenie i lokalne samorządy, gromadzą tysiące osób: mieszkańców regionu, działaczy Zrzeszenia, samorządowców. Przejeżdżając z północy na południe manifestują swą jedność.

Zjazd Kaszubów w Łebie

Pierwszy zjazd społeczności kaszubskiej odbył się w 1999 r. w Chojnicach – symbolicznej bramie Kaszub. W 2000 r. pociąg zawiózł Kaszubów z południa Kaszub aż do Helu. Później były Wejherowo, Kartuzy, Słupsk, Kościerzyna, Łeba, Gdynia, Brusy. Jubileuszowy, dziesiąty Zjazd odbędzie się 12 lipca w Gdańsku.

Zjazdy Kaszubów wpisały się w kalendarz imprez odbywających się na terenie Pomo-

rza. Największą ich atrakcją jest przyjazd uczestników pociągiem Transcassubia.

Nie brakuje w tym dniu tańców, śpiewów i popisów gawędziarzy kaszubskich. Na tych, którym miłsze nad strawę duchową są rozkosze podniebienia czekają kaszubskie smakołyki. Atrakcją jest również Ogród Kaszubskiej Kultury (sztuki ludowej i rzemiosła) i Turniej Gry w Baškę.

Literatura kaszubska

Początki piśmiennictwa kaszubskiego wiążą się z reformacją. W końcu XVI w. i w XVII w. niektórzy pastory ewangelicy we wschodniej części Pomorza Zachodniego podejmowali próby przełożenia ksiązek do nabożeństw i śpiewników na

język używany przez ich kaszubskich wiernych. Z tego powodu pastor z Bytowa Szymon Krofej wydał w 1586 r. „*Duchowne piesnie D. Marcina Luthera i inszych nabożnich mężow. Z niemieckiego w sławiejsky jęzik wilozone...*”.

Za prekursora literackiej kaszubszczyzny uważany jest Florian Ceynowa (1817-1881). W 1843 r. warszawskie czasopismo jakie opublikowało jego teksty „*Wiliô Nowégò Rokù*” i „*Szczodrôczy*”, które uznawane są za początek literatury kaszubskiej. Ceynowa – będący pod wpływem idei panslawistycznej – uznawał kaszubszczyznę za odrębny język. Opracował zarys gramatyki kaszubskiej, przetłumaczył fragmenty katechizmu, wydawał rozprawki historyczne, zebrał i opublikował po kaszubsku bajki i przypowieści.

Alfabet kaszubski

Na alfabet kaszubski składają się 34 litery:

**A Ą Ą̃ B C D E Ę Ę̃ F G H I J K L L̃ M
N Ń Ń̃ O Ó Ó̃ P R S T U ù V W Y Z Ż**

Alfabet kaszubski ma więc litery nie występujące w alfabecie polskim:

- **ā** – czyta się an lub yn
- **é** – dźwięki pośredni między i a y
- **ë** – e (krótko)
- **ò** – czyta się łe
- **ô** – wymowa y przy ułożeniu ust jak do u
- **ù** – czyta się łu lub li.

Odmienne niż w języku polskim głoski cz, sz, ż, dz wymawia się w kaszubskim bardziej miękko, jako [č], [š], [ž], [dž].

Aleksander Majkowski – lider młodokaszubów

Utrzymywał kontakty z uczonymi polskimi, czeskimi, serbołużyckimi. Współpracował z Akademią Nauk w Petersburgu. W latach 1866-1868 wydawał pierwsze kaszubskie czasopismo „*Skôrb kaszëbskosłowjnskjé mové*”. Ideę pisania po kaszubsku kontynuował Hieronim Derdowski (1852-1902), autor m.in. epopei „*O panu Czôrlinšczim co do Pucka po sécë jachôl*” (1880) oraz poematów „*Walek na jarmark*” (1883), „*Kaszëbë pod Widnem*” (1883) i „*Jasiek z Knieji*” (1885). Na emigracji w USA wydawał pismo „*Wiarus*”, w którym również publikował swoje kaszubskie teksty.

Na początku XX w. zaczęła tworzyć grupa literatów kaszubskich nazywana młodokaszubami. Jej liderem był dr Aleksander Majkowski (1876-1938), który od 1908 r. wydawał czasopismo literackie „*Gryf*”. Majkowski

był autorem m.in. tomu wierszy „*Spiëwë i frantówcz*” (1905) oraz pisanego przez kilkadziesiąt lat najwybitniejszego utworu w języku kaszubskim „*Żécé i przigodë Remusa*” (1938). Powieść tę przetłumaczono na język polski, francuski, niemiecki.

Do grona młodokaszubów należał również Jan Karnowski (1886-1939), autor tomów poezji „*Jô bëm leno chcôl*” (1986) i „*Nowotné spiëwë i wiersze*” (1910) oraz poeta Leon Heyke (1885-1939), twórca „*Kaszëbsczich spiëwów*” (1972), a także poematu „*Dobrogost i Miłostawa*” (1923-1939).

Kolejną ważną grupą literatów kaszubskich byli tzw. zrzeseńcy. Początkowo skupiali się oni wokół wydawanego w Kartuzach pisma „*Zrzesz Kaszëbskô*” (1933-39). Liderami grupy byli: Aleksander

Strona tytułowa I wydania powieści „*Żécé i przigodë Remusa*” z 1938 r.

Labuda (1902-81), Jan Trepczyk (1907-89), Jan Rompski (1913-69) i Franciszek Grucza (1911-93). Wydawane przez nich pismo (z dewizą „W imię Boga – odrodzenie Kaszub”) miało przyczynić się do odrodzenia Wielkiego Pomorza.

Zrzeszeńcy kaszubszczyzną traktowali jako odrębny język słowiański. Ich debiuty przypadły na początek lat trzydziestych. Pozostawili oni sporo znaczących dzieł, np. zbiór popularnych felietonów społeczno-politycznych *Labudy* – „*Guczów Mack gôdô*”, pieśni „*Kaszebskji Pjesnjók*” (1935), „*Lecë choranko*” (1980) i liczne tomiki wierszy (np. Trepczyka „*Odecknienië*” z 1977 r.) oraz tłumaczenie „*Biblëji kaszëbsczji*” Gruczy (1992). Opracowywali również słowniki, spośród których najważniejszy jest „*Słownik polsko-kaszubski*” Jana Trepczyka (1994). Jego wiersze miały przekłady na białoruski, bretoński, łużycki, niemiecki i słowacki.

Po II wojnie światowej debiutowało wielu autorów piszących po kaszubsku. Znaczące dzieła tworzyli m.in. Jan Piepka (1926-2001), Alojzy Nagel (1930-1998) i Jan Drzeżdżon (1937-1992). Ten ostatni był przede wszystkim wybitnym prozaikiem. Opublikowano m.in. jego zbiory opowiadań „*Kòl Biélawë*” (1991), „*Dzwónnik*” (1979). Spośród współcześnie tworzących najbardziej znanymi

Anna Łajming (1904-2003) uważana jest za najwybitniejszą współczesną pisarkę kaszubsko-pomorską, której utwory poświęcone są jej małej Ojczyźnie – Kaszubom. Opisywała realia życia wiosek południowych Kaszub pod koniec zaboru pruskiego i w latach 30. XX w. Pisała po polsku wplatając w tekst kaszubskie dialogi.

literatami są Stanisław Pestka, Stefan Fikus, Eugeniusz Pryczkowski i Stanisław Janke. Z młodego, debiutującego po 1990 r., pokolenia literatów można wymienić Idę Czaję, Romana Drzeżdżona czy Tomasza Fopkego.

Niemale zasługi w popularyzowaniu literatury kaszubskiej mają autorzy piszący tylko po polsku, np. Lech Bądkowski, Franciszek Fenikowski, Róża Ostrowska, Jerzy Samp.

Literatura ta rozwija się od ponad 150 lat. Nie istnieje jednak w próżni – była i podlega nadal najrozmaitszym wpływom. Najnowsze utwory prezentowane są na łamach kwartalnika literackiego „*Stegna*”, dodatku do miesięcznika „*Pomerania*”.

Najważniejsze instytucje kaszubskie

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie (pierwotnie Zrzeszenie Kaszubskie) utworzone zostało na fali odwilży popaździejnikowej w grudniu 1956 r. Jest ono jedną z największych organizacji pozarządowych w Polsce i największą w historii ruchu kaszubskiego. Do jego zadań należy: rozbudzanie inicjatywy dla wszechstronnego rozwoju kulturowego, społecznego i gospodarczego Kaszub, Kociewia, Borów i całego Pomorza, kształtowanie demokratycznych stosunków w życiu regionu, rozwijanie kaszubsko-pomorskiej myśli społecznej i politycznej, kultywowanie i rozwijanie specyfiki kulturowej Kaszub, Kociewia, Borów

i całego Pomorza, szerzenie w społeczeństwie (szczególnie wśród młodzieży) znajomości tradycji kaszubsko-pomorskich. Po przyjęciu w 1964 r. nazwy „Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie” organizacja poszerzyła formułę i zasięg działania. Obecnie posiada niemal 90 oddziałów terenowych – głównie na Pomorzu, a poza nim w województwach kujawsko-pomorskim, wielkopolskim i mazowieckim. Pracami całego Zrzeszenia, które liczy ok. 5 tys. członków, kierują Rada Naczelna i Zarząd Główny. Przy władzach naczelnych od 1962 r. istnieje Klub Studencki „Pomorania”, który skupia żaków zainteresowanych problematyką

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie jest organizatorem dorocznych zjazdów Kaszubów.

Monografia Zrzeszenia

kaszubsko-pomorską (przede wszystkim z trójmiejskich uczelni wyższych). Klub, nazywany podchorążówką Zrzeszenia, ma na celu przygotowanie młodych ludzi do świadomego i aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym regionu i kraju. Pomorania przyznaje osobom szczególnie zasłużonym dla krzewienia idei regionalizmu Medal Stołema – najwyżej cennie w środowisku zrzeszeniowym odznaczenie.

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie jest organizatorem bądź współorganizatorem licznych wystaw, konkursów, seminariów, konferencji, warsztatów i festiwali. Największym wydarzeniem o charakterze cyklicznym są coroczne zjazdy Kaszubów.

Ważną dziedziną działalności ZKP jest wydawanie książek. Reprezentują one wszystkie gatunki literackie. Są wśród

nich pamiętniki, monografie miejscowości, prace naukowe, śpiewniki, modlitewniki, słowniki, podręczniki do nauczania języka kaszubskiego. Dotychczas ukazało się ponad 400 tytułów.

Zrzeszenie zawsze pełniło rolę rzecznika interesów Kaszubów wobec władz publicznych. Dzięki staraniom jego członków język kaszubski nauczany jest w szkołach i na kursach dla dorosłych, emitowane są w nim programy w radiu i telewizji. Obecny jest on w liturgii Kościoła katolickiego.

Zrzeszenie popiera idee samorządowe. Po 1990 r. inicjowało i organizowało wiele szkoleń dla samorządowców i prowadziło działania na rzecz wzmocnienia pozycji władz lokalnych. Dzisiaj wielu członków Zrzeszenia jest wójtami, burmistrzami, prezydentami i radnymi.

Aktywność organizacji widać również na polu międzynarodowym. Od 1991 r. jest ona członkiem Federacyjnej Unii Europejskich Grup Etnicznych. Współpracuje też ze stowarzyszeniami fryzyjskimi, serbołużyckimi i retoromańskimi.

Kaszubski Uniwersytet Ludowy

Kaszubski Uniwersytet Ludowy im. Józefa Wybickiego został utworzony w 1982 r. W swojej działalności dydaktyczno-wychowawczej na-

wiązuje do tradycji duńskiej wyższej szkoły ludowej i idei „szkoły dla życia” Mikołaja F. S. Grundtviga. Jego siedziba znajduje się w Wieżycy, gm. Stężycza, zaś filia w XIX-wiecznym dworze w Starbieni, gm. Choczewo.

Słuchaczom uniwersytetu próbuje się zaszczyścić szacunek dla własnych korzeni oraz dąży się do tego, aby byli oni w pełni przygotowani do podejmowania wyzwań, jakie niesie ze sobą współczesny świat.

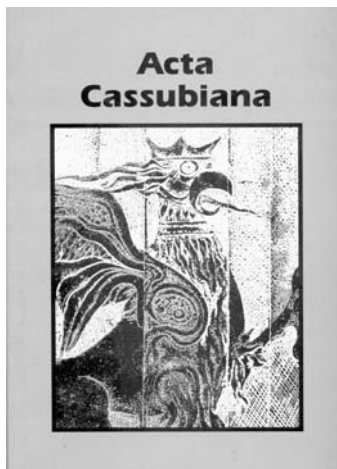
KUL upowszechnia kulturę regionalną oraz kreuje rozmaite formy twórczości artystycznej. Służą temu: plenery, warsztaty, wykłady, seminaria, kursy, koncerty, spektakle. Wy miernym efektem tych działań jest rektywowanie tradycyjnego malarstwa na szkłe.

W działaniach oświatowych KUL nastawiony jest na propagowanie idei proekologicznych. Głównym ośrodkiem tych działań jest filia w Starbieni. Ambicją twórców programu ekologicznego jest, aby praca nad upowszechnianiem zasad zrównoważonego rozwoju trwała tutaj przez cały rok. Stąd m.in. ekologiczne obozy studyjne, „zielone akademie”, kursy rolnictwa ekologicznego, których zadaniem jest dotarcie z nowoczesną wiedzą ekologiczną do jak najszerszego grona odbiorców.

Instytut Kaszubski

W środowisku kaszubsko-pomorskim wielokrotnie pojawiała się idea powołania towarzystwa lub instytucji koncentrującej się na badaniach kaszuboznawczych. Na realizację tego pomysłu trzeba było jednak czekać kilka dziesięcioleci, m.in. z powodu braku dostatecznie licznej grupy naukowców zajmujących się tematyką kaszubską zawodowo.

Zebranie założycielskie Instytutu Kaszubskiego odbyło się w Domu Kaszubskim w Gdańsku 20 listopada 1996 r. W jego statucie zapisano potrzebę nawiązania ścisłej współpracy ze Zrzeszeniem Kaszubsko-Pomorskim i Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie. Grono założycielskie liczyło 26 osób. We wrześniu 2007 r. jego

Od 1999 r. Instytut wydaje swój organ naukowy – „Acta Cassubiana”.

członkami było już 97 naukowców reprezentujących różne dyscypliny i ośrodki, w tym kilku z zagranicy.

Głównym celem Instytutu jest: „w nawiązaniu do potrzeb i oczekiwań społeczności kaszubskiej oraz tradycji badań kaszuboznawczych, organizowanie prac badawczych i popularyzowanie ich efektów, wzbogacanie i rozwijanie regionalnego ruchu kaszubsko-pomorskiego, integrowanie kaszubsko-pomorskiego środowiska naukowego oraz podejmowanie działań na rzecz jego rozwoju”. Zadania te realizowane są poprzez: organizowanie konferencji i seminariów naukowych, tworzenie i prowadzenie programów badawczych, działalności wydawniczej, tworzenie zbiorów bibliotecznych, organizowanie wystaw, upamiętnianie osób zasłużonych dla kultury Kaszub i Pomorza, organizowanie podróży studyjnych, nawiązywanie kontaktów międzynarodowych.

W ciągu 10 lat działania Instytut Kaszubski był organizatorem lub współorganizatorem 68 konferencji, w tym kilku międzynarodowych. Inną ważną dziedziną, na której koncentruje się jego praca, jest wydawanie książek. Wśród 100 tytułów opublikowanych przez Instytut samodzielnie lub we współpracy z innymi podmiotami są oprócz monografii naukowych czy zbiorów pokonferencyjnych, także pozycje o innym charakterze, np. wspomnienia,

eseje, katalogi wystaw, a nawet tomiki i antologie poezji.

Informację na temat działalności Instytutu oraz opis najnowszych projektów i ofertę wydawniczą można znaleźć na stronie www.instytutkaszubski.pl.

„Pomerania”

Miesięcznik społeczno-kulturalny „Pomerania” wydawany jest przez Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie nieprzerwanie od 1963 r. Celem pisma jest informowanie o aktualnych wydarzeniach kulturalnych oraz budowanie i rozwijanie tożsamości etnicznej Kaszubów i innych grup zamieszkujących Pomorze. Na jego łamach znaleźć można artykuły na temat niełatwej historii nadmorskiego regionu, prezentacje zabytków i sztuki ludowej, teksty poruszające problematykę społeczną i gospodarczą. Nie brakuje też

literatury regionalnej. Obok tekstów polskich pojawiają się pisane w języku kaszubskim lub w gwarze kociewskiej. W dziale recenzji książkowych odnotowywane są głównie wydawnictwa dotyczące Pomorza lub te napisane przez mieszkańców tu poetów i prozaików. W rozbudowanym dziale informacyjnym publikowana jest ramówka kaszubskich programów radiowych oraz adresy kościołów i terminy mszy świętych odprawianych w tym języku.

Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie

Muzeum utworzono 1 września 1968 r. na podstawie uchwały Rady Narodowej w Wejherowie. Początkowo mieściło się w dwóch, a później w czterech pomieszczeniach kamienicy przy ul. Sienkiewicza 10. W roku 1972 przeniesło się do przedwojennej willi przy ul. Sobieskiego 239. Na początku lat osiemdziesiątych

pozyskało i całkowicie odrestaurowało pochodzący z początku wieku budynek magazynowy na ulicy Wałowej 14a. Obecnie mieszczą się w nim pracownie i magazyny Działu Literatury i Prasy XIX i XX w.

W październiku 1993 r. zawarto porozumienie, na którego podstawie muzeum otrzymało na swoją siedzibę XIX-wieczny Pałac Przebendowskich (Keysserlingków), znajdujący się w centrum miasta przy ul. Zamkowej 2a. Jest jednym z najatrakcyjniejszych zabytków regionu. W jego wnętrzu, oprócz sal wystawienniczych, znajdują się pomieszczenia działów: Sztuki, Rękopisów oraz Dokumentów Życia Społecznego.

Muzeum gromadzi i opracowuje zbiory związane z kulturą i literaturą Pomorza. Prowadzi także działalność wydawniczą i edukacyjną przybliżającą wiedzę o regionie.

Od momentu powstania placówka ta służy zachowaniu zabytków kultury duchowej Kaszubów i Pomorzan.

Siedziba muzeum mieści się w Pałacu Przebendowskich (Keysserlingków) w Wejherowie.

Zwyczaje i obrzędy

Wiele spośród zwyczajów i obrzędów kaszubskich ma swój początek w wierzeniach pogańskich. Na Kaszubach zachowało się немало tradycji, których nie spotkamy w innych regionach Polski.

Obrzędowy rok kaszubski rozpoczyna się przed Godami, tj. świętami Bożego Narodzenia, odwiedzinami Gwiozdek – przebierańców z gwiazdą i kolędą.

W wieczór sylwestrowy do domów zachodzą jednak już nie Gwiozdky, a Gwiżdże, odgrywający świecnie widowisko z udziałem dziada, baby, niedźwiedzia, Żyda, diabła i innych postaci, którym przewodzi żandarm. Symbolizuje on stróża porządku publicznego, kiedyś nawołującego gwizdkiem do gaszenia nocą świateł. Przez tych gwizdzących stróży została ponoć zapoczątkowana tradycja Gwiżdżów. Do specyfiki kaszubskiej należą też noworoczne fify – kawały robione przez młodzież w nocy z 31 grudnia na 1 stycznia, za które nie wypada się obrażać.

Czasami bywają one dokuczliwe – niejeden gospodarz się zezłości, kiedy musi szukać w wiosce bramy, której dobrze na noc noworoczną nie zamknął czy wozu lub sań, których nie zabezpieczył.

Święta Wielkanocne noszą na Kaszubach nazwę Jastrzę i wyróżniają się niespotykaną w innych regionach kraju formą dyngusu –

chłostania gałązkami jałowca lub witekami brzoźowymi. Można się od niego wykupić ofiarowując jajka lub słodycze.

Na Kaszubach żywe są tradycje sobótkowe. Przy ogniskach, palonych najchętniej na wzniesieniach nad jeziorami, odbywają się wówczas zabawy taneczne. Przy tej okazji w wielu miejscowościach odbywa się obrzęd ścinania kani. Ptak ten, z rodziny sokołów, jest symbolem zła, a jego ścięcie oznacza zwycięstwo dobra. Wykonanie wyroku na kukle kani poprzedza proces, który stanowi sposobność do ostrej krytyki stosunków panujących w gminie. Schwytanie ptaka

i jego rytualna egzekucja służyła niegdyś zrzućeniu z siebie grzechów i wyplewieniu zła z życia lokalnej społeczności.

W kaszubskich wsiach kultywowany jest zwyczaj pustych nocy, tj. czuwania znajomych i rodziny przy zwłokach w noc poprzedzającą pogrzeb. Wywodzi się on z pogańskiego oplakiwania zmarłego. Został jednak schryścianizowany jako praktyka zbiorowego odmawiania modlitw i śpiewania pieśni.

Kaszubi chętnie przyznają się do zażywania tabaki. Do jej ponownej popularności przyczyniło się, o dziwo, wprowadzenie przed kilkoma laty zakazu jej produkcji i sprzedaży. Wielu mieszkańców regionu, nie mogąc się z tym

pogodzić, używkę produkowało domowymi sposobami. O sile tego zwyczaju świadczy fakt zażywania tabaki nawet w kościele podczas kazania! Kaszubi utrzymują, że tabakę „niuchają” od zawsze. Ich zawołaniem przy tej czynności są słowa: „Chcëmë le so zażęc”. Anegdota mówi, że po dokonaniu zaślubin Polski z morzem 10 lutego 1920 r. w Pucku do gen. Hallera podszedł Antoni Abraham (nazywany trybunem ludu kaszubskiego) i zaproponował zażycie tabaki ze swojego rogu. Haller z zaproszenia skorzystał i przekazał tabakierę stojącym obok oficerom. Ku uciesze Kaszubów żaden z nich nie chciał już więcej widzieć na oczy „niebezpiecznej” używki.

Legenda o tabace

Na północy Kaszub żył życzliwy i wyrozumiały chłop. Cieszył się dobrą opinią wśród sąsiadów, nikomu nie odmawiał pomocy. Dbal o żonę i dzieci. Jedyńą osobą, która nie mogła się z tym pogodzić był diabeł. Stosował on różne sztuczki, żeby sprowadzić chłopca na złą drogę, lecz ten szatańskim pokusom nie ulegał. Po długim namyśle diabeł wpadł na pomysł, jak można zdobyć duszę poczciwego chłopca. Zamierzał posadzić tytoń – roślinę, której na Kaszubach nie znano. W ten sposób chciał skłonić chłopca do kłamstwa, wiedząc, że nie będzie znał nazwy owej rośliny. Tak też uczynił. Przechodząc obok miejsca, w którym rósł tytoń, zapytał gospodarza, jakie to ziele. Chłopcu niezręcznie było się przyznać, że nie zna rośliny, więc powiedział, że nie pamięta, ale spyta żony, wróci jutro i odpowie. Diabeł na taki układ przystał pod warunkiem, że jeżeli na drugi dzień mężczyzna nie odgadnie nazwy, to będzie musiał oddać mu swoją duszę. Po powrocie do domu chłop podzielił się problemem z żoną. Po chwili zastanowienia kobieta wysmarowała się tłuszczem, obsypała piórami i udała się tam, gdzie rosła tajemnicza roślina. Dotarwszy na miejsce, zaczęła po niej się turlać. Gdy diabeł to ujrzał, krzyknął, żeby zostawiła jego tytoń w spokoju. W ten sposób chłop dowiedział się, jak tajemnicza roślina się nazywa. Tytoń wkrótce usechł i pokruszył się. Kiedy gospodarz wचाł powstały z niego aromatyczny proszek, przez przypadek wciągnął go odrobinę do nosa, po czym zaczął kichać. Tak mu się to spodobało, że pozbiierał uschnięty tytoń. W ten sposób oto zagościła na Kaszubach tabaka. Zwyczaj jej zażywania przetrwał po dziś dzień.

Kaszubska twórczość ludowa

Kaszubska sztuka ludowa przetrwała dzięki entuzjastom, których urzekł urok tego regionu. Byli nimi m.in. Teodora i Lzydor Gulgowscy. Ich największą zasługą jest m.in. założenie na początku XX w. we Wdzydzech Kiszewskich pierwszego na ziemiach polskich skansenu. Warto go odwiedzić, by poznać tradycyjne kaszubskie budownictwo oraz sztukę ludową. Współcześnie wielkie zasługi na tym polu ma Kaszubski Uniwersytet Ludowy, który każdego roku organizuje w Wieżycy i Starbieninie szereg warsztatów dla twórców uprawiających haft, plecionkarstwo, rzeźbę i malarstwo na szkle.

Plecionkarstwo

Plecionkarstwo jest na Kaszubach wciąż żywą dziedziną

Zanikającą sztukę wyplatania koszyków dziadkowie przekazują wnukom.

rzemiosła. Podstawowym materiałem do wyrobu różnego rodzaju koszy, miarek, a nawet wiader na wodę są korzenie sosny, jałowca i wiklina. Surowców tych na Kaszubach (zwłaszcza południowych) nie brakuje.

Owo rękodzieło od zapomnienia uratował Lzydor Gulgowski, poszerzając asortyment produktów wytwarzanych przez plecionkarzy z okolic Wdzydz o nowe wzory tacek, dzbanków i koszyków, które miały walory nie tyle użytkowe, co dekoracyjne.

Ceramika

Przez wieki liczne warsztaty garncarskie dostarczały ludności dzbanków, mis, garnków itp. Na przełomie XIX i XX w. – na skutek pojawienia się naczyń metalowych, emaliowanych i porcelany – spadło zapotrzebowanie na wyroby gliniane. Na Kaszubach ów kryzys przetrwały tylko ośrodki: w Chmielnie (rodzina Neclów) i Kartuzach (rodzina Meissnerów). Z czasem zlikwidowano jednak i warsztaty w drugiej z tych miejscowości.

W chmieleńskiej manufakturze wyrobem ceramiki zajmuje się już dziesiąte pokolenie rodziny Neclów. Na ich wyrobach zobaczyć można charakterystyczne ornamenty: lilie, gwiazdy kaszubskie, rybie łuski, różdżki bzu, tulipan duży (o pięciu lub siedmiu kie-

lichach) i mały (o trzech kielichach). Przy warsztacie działa muzeum.

Haft

Haft ma na Kaszubach długą tradycję. Początkowo powstawał on w klasztorach norbertanek w Żukowie i benedyktynek w Żarnowcu. Motywy identyfikowane jako kaszubskie spotykamy na obrusach ołtarzowych i innych kościelnych tkaninach oraz na czepcach już w XVII i XVIII w. Te ostatnie były na ogół wykonywane złotą lub srebrną nicią.

Tkaniny zdobiono motywami roślinnymi (tulipanami, liliami, margaretkami i owocami granatu), które w XX w. zaadaptowano do wielobarwnego haftu kaszubskiego.

W klasztorach w Żukowie i Żarnowcu do sztuki szycia i haftowania przyuczano niewiasty pochodzące z rodzin szlacheckich, mieszczańskich oraz bogatego chłopstwa. Zdobyte tam umiejętności przenosiły one do swoich środowisk.

Wielobarwny haft kaszubski powstał na początku XX w. dzięki Teodorze i Izidorowi

Gulgowskim, którzy w 1906 r. we Wdzydzach Kiszewskich zorganizowali pierwszy kurs hafciarski. Zwyczaj wyszywania szybko się upowszechnił. Wykształciły się też różne jego szkoły. Najstarsza z nich – wdzydzka – charakteryzuje się bogatym wzornictwem. Kompozycje są tu wyjątkowo kolorowe, z przewagą niebieskiego, czerwonego, zielonego, czarnego i żółtego. Szkoła żukowska natomiast posługuje się siedmioma kolorami i jest bardziej subtelna, oszczędna we wzory. Narodziła się w okresie międzywojennym dzięki twórczości Jadwigi i Zofii Ptach. W tym samym czasie uformowała się szkoła pucka z charakterystycznymi dla niej motywami: sieci, fal i mikołajka nadmorskiego. Dużo tutaj koloru niebieskiego i żółtego.

W latach pięćdziesiątych powstała szkoła wejherowska. Jej twórczynią była Franciszka Majkowska, która propagowała haft wyrazisty pod

względem koloru, z motywami chryzantem, dalii, astrów, bzu i groszku.

Poza wspomnianymi, najważniejszymi, szkołami haftu funkcjonują mniejsze, posługujące się właściwym sobie wzornictwem i barwą nici. Wszystkie jednak odwołują się do głównych nurtów, przede wszystkim do tradycji żukowskiej.

Rzeźba

Rzeźba to wciąż rozwijająca się dziedzina sztuki ludowej. Na Kaszubach dominuje w niej tematyka związana z pracą rybaka, rolnika i rzemieślnika, a także religijna (częstym przedmiotem zainteresowania twórców są bożemęki – przydrożne kapliczki oraz świątki). Ponadto rzeźbiarze chętnie przedstawiają ptaki.

Najczęściej stosowanym materiałem jest lipa, a powstałe zeń rzeźby nierzadko są polichromowane.

W 1999 r. pomorscy rzeźbiarze wykonali, według projektu prof. Mariana Kołodzieja, ołtarz, przy którym podczas

Stanisław Śliwiński to znany w regionie rzeźbiarz – twórca pięknych aniołów

swojej wizyty w Sopocie papież Jan Paweł II odprawił mszę św. Na tę niezwykłą „budowlę” składały się setki rzeźb przedstawiających świętych i motywy biblijne.

Rogarstwo

Rogarstwo to dziedzina rękodzieła, w której rogi krowy, kozy, barana czy jelenia wykorzystuje się do produkcji prochownic myśliwskich, trąbek sygnałowych, grzebieni,

guzików. Dziś wytwarza się z nich niemal wyłącznie tabakiery. Powstają one w procesie wielogodzinnego gotowania i obrabiania rogu. Wykonane z podstawy rogu, mają dwa płaskie końce zamknięte denkiem. Przykrywka najczęściej zdobiona jest wzorami linearnymi. Rzemiosło to odżyło dzięki ponownemu upowszechnieniu się zwyczaju zażywania tabaki.

Tabakiera była na Kaszubach oznaką statusu społecznego – im wymyślniejsza i bardziej bogato zdobiona, tym większym poważaniem cieszył się jej właściciel.

Z kaszubskiej kuchni

W dobie postępującej chemizacji rolnictwa i hodowli zwierząt na skalę przemysłową coraz większym zainteresowaniem cieszą się produkty ekologiczne i tradycyjne kuchnie regionalne. W wielu miejscach na Kaszubach można skosztować potraw przygotowanych zgodnie z recepturą przekazywaną z pokolenia na pokolenie, a opartą na owocach lasu, pól, jezior i morza. Kuchnia kaszubska jest na ogół prosta, oszczędna w tłuszczu i po prostu smaczna. Odwiedzając ten region trudno odmówić sobie przyjemności poznania jego smaków.

Za najbardziej specyficzną cechą kuchni kaszubskiej uważa się wykorzystywanie w niej, przyrządzanych na wiele sposobów, ryb. Zarówno morskich, jak i słodkowodnych, żyjących w kaszubskich jeziorach i rzekach. Odwiedzający Kaszuby szczególnie

sobie cenią wędzone węgorze. Używane do wędzenia drewno nadaje tej rybie charakterystyczny smak.

Rybą, która coraz rzadziej gości na pomorskich stołach jest dorsz (pòmùchel). To skutek wprowadzenia przez Unię Europejską restrykcyjnych limitów na połowy tego gatunku. Wśród starszych Kaszubów ta bałtycka ryba jest w pogardzie, ponieważ przed laty była powszechnie dostępna na rynku i tania. Jak podaje Tadeusz Bolduan w „Nowym Bedekerze Kaszubskim”, aby dobrze przygotować pòmùchle, należy przestrzegać żelaznych reguł: *patelnia przed położeniem na niej dorsza musi być wystarczająco gorąca, a rybę można obrócić tylko raz! Najlepiej smakuje ona smażona na oleju i z cebulą.*

W kuchni kaszubskiej występuje wiele potraw ze śledzi. Podaje się je gotowane, sma-

Wędzone węgorze są przysmakiem nie tylko Kaszubów.

żone, duszone lub pieczone. W przeszłości w pobliżu miejsc, gdzie występowały rozwijały się potężne miasta. Ich mieszkańcy bogacili się właśnie dzięki handlowi tą rybą. Śledź na Pomorzu stanowił ogólnodostępny produkt spożywczy i często był pożywieniem ludzi ubogich, dostarczającym cennego białka. Bodaj najbardziej znanym na Kaszubach daniem obiadowym są „pùlczì ze slédzã”.

Spośród mięs szczególną rolę na Kaszubach odgrywa drób, a zwłaszcza słynna w krajach niemieckojęzycznych gęś. Jest ona głównym składnikiem zupy nazywanej po kaszubsku „czòrniq”. Sporządza się ją z krwi gęsi (ewentualnie kaczkę lub indyka), z dodatkiem suszonych grzybów, owoców, podrobów, włoszczyzny, soli, octu i do smaku cukru. Osobno podaje się na talerzyku ugotowane ziemniaki. Po prostu pycha!

Godnym polecenia kaszubskim specjałem jest „zylc” (galaretkę z nówek). Przygotowuje się go po uboju, ze świeżo zapiekowanego mięsa, i spożywa się na zimno jako

Kaszubska czòrniq

Pùlczì ze slédzã

Składniki:

- 1 kg śledzi solonych
- 2 cebule
- szklanka śmietany
- cukier
- pieprz
- duże ziemniaki
- sok z cytryny

Sposób przyrządzania:

Ziemniaki wyszorować, ugotować w łupinach. Śledzie wymoczyć, oczyścić pokroić w dzwonki, skropić sokiem z cytryny, dodać pokrojoną drobno cebulkę, zalać śmietaną, doprawić do smaku solą, pieprzem. Ugotowane ziemniaki w mundurkach obrać, polać sosem i obłożyć śledzikami, posypać zieloną cebulką dymką.

zakąskę, dodatek do piwa lub wódki. „Zylc” jest daniem prostym. Mięso (np. wieprzowinę) należy oczyścić, zalać zimną wodą, dodać przyprawy (oprócz octu i majeranku), gotować do miękkości. Pod koniec gotowania dodać włoszczyznę i cebulę. Wyjąć mięso z wywaru, oddzielić od kości, zemleć w maszynce o grubych oczkach lub posiekać. Wywar przecedzić, dodać do niego mięso i jedną posiekaną cebulkę, doprawić do smaku octem, majerankiem. Dno naczynia wyłożyć dekoracyjnie marchewką wyjętą z wywaru. Wlać wywar i odstawić do wystygnięcia. Można też formo-

wać małe porcje i podawać z chrzanem lub octem.

Będąc na Kaszubach koniecznie należy skosztować tradycyjnej zupy z żółtej brukwi (z „żółtich wręków”), czyli brukwi pokrojonej w kostki, z dodatkiem ziemniaków i mięsa, przeważnie gęsiny lub schabu. Przyprawia się ją majerankiem. Zupa ta jest bardzo pożywna.

Zupa z żółtej brukwi na gęsinie

Godny polecenia jest również inny kaszubski specjał – „młodzowy kuch” (drożdżówka z kruszonką). Produkt ten wywodzi się z ciasta chlebowego, a gospodynie przygotowują go na kilkanaście sposobów. Szczególnie smaczne są kuchenki z owocami: jagodami, śliwkami lub truskawkami. Uprawa tych ostatnich upowszechniła się w Szwajcarii Kaszubskiej po I wojnie światowej. Doskonałe warunki klimatyczne i glebowe sprawiają, że pochodząca stąd truskawka ma

Smakowity mus truskawkowy

Młodzowi kuch – odpowiednik polskiej drożdżówki

niepowtarzalny smak (uprawia się szczególnie odmianę Senga senganą). Jest słodka i aromatyczna, a ponieważ źle znosi transport, produkowana jest na potrzeby rynku lokalnego. Robi się z niej mus truskawkowy („kremowe ma-lënë”), który został wpisany na listę produktów tradycyjnych.

Warto odwiedzić Kaszuby, aby poznać niepowtarzalny smak regionalnej kuchni.

Kaszëbscë kiszczë

1 kg surowych ziemniaków
0,5 kg kaszy gryczanej
300 g wędzonej słoniny
3 jajka, 3 małe cebule
pieprz i sól do smaku, 2 liście laurowe, 4 ziela angielskie

Kaszę gryczaną przepłukać i zaparzyć wrzącą wodą. Obrane ziemniaki zetrzeć na tarce o drobnych oczkach, dobrze odcedzić sok (przez sito lub gazę), dodać rozbite jajka, kaszę oraz połowę pokrojonej drobno cebuli. Doprawić. Przygotowaną masę przekłóżyć do płóciennych wąskich woreczków, zawiązując końce sznurkiem. Zagotować wodę z dodatkiem soli, ziela i liści laurowych. Woreczki włożyć do wrzątku i gotować ok. 30 minut. Worki wyjąć i ochłodzić. Po wystudzeniu zdjąć woreczki i pokroić w plastry o grubości ok. 0,5 cm. Słoninę pokroić w kostkę i usmażyć z pozostałą cebulą. Na tym podsmażyć plastry kiszczek. Podawać gorące z kapustą ze szperkami.

Promocja kaszubszczyzny w mediach

Radio Kaszëbë

Radio Kaszëbë to dynamicznie rozwijająca się stacja, która dociera do blisko 640 tys. potencjalnych słuchaczy na Kaszubach. Odbierane jest w powiatach: puckim, wejherowskim, w północnej części kartuskiego i kościerskiego, a także w Gdańsku, Sopocie, Gdyni, a nawet na... Żuławach. Rozgłośnia nadaje od grudnia 2004 r. ze studia we Władysławowie. Jej podstawową misją jest budowanie więzi między Kaszubami. Dwujęzyczność audycji (prowadzone są one po polsku i kaszubsku) idzie w parze z muzyczno-informacyjnym profilem radia.

Publiczne radio i telewizja

Kaszubskie programy w publicznym radiu i telewizji goszczą od 1990 r. Radio Gdańsk emituje co niedzielę godzinny program „Na bôtach ë w bôrach”, a w dni powszednie magazyn informacyjny „Klëka”. Z kolei w gdańskim oddziale TVP S.A. realizowana jest cotygodniowa audycja „Rodnô Zemìa”. Ponadto tematyka kaszubska pojawia się w innych programach informacyjnych i reportażach przygotowywanych przez inne media nadające w Pomorskiem.

Internet

Kaszubi dbają o swoją kulturę, ale też idą z duchem nowoczesności. Stąd ich coraz większa obecność w internecie. W sieci znaleźć można m.in. kaszubską wersję wikipedii, słowniki, teksty literackie, czasopisma. Oficjalną witryną Zrzeszenia

Kaszubsko-Pomorskiego jest www.kaszubi.pl. Pod tym adresem znaleźć można bieżące informacje zarówno o działalności władz naczelnych organizacji, jak i jej struktur terenowych. W portalu systematycznie rozbudowywany jest dział poświęcony miesięcznikowi „Pomerania”, nieocenionemu źródłu wiedzy o regionie.

Nieznane Kaszuby. Co je wórt wiedzec ò Kaszëbach

© Copyright by Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie Zarząd Główny
Wyd. II uzupełnione
ISBN 978-83-87258-38-2

Wydawca: Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie Zarząd Główny

Tekst: Łukasz Grzędzicki, Marek Adamkowicz, Artur Jabłoński, Iwona Joć

Redakcja: Marek Adamkowicz, Iwona Joć

Projekt okładki, skład i łamanie: Anna Miloch

Zdjęcia: Marek Adamkowicz, Iwona Joć, Edmund Kamiński, Anna Miloch,
Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego

Partnerzy

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

GDAŃSK
morze możliwości

1956 - 2006

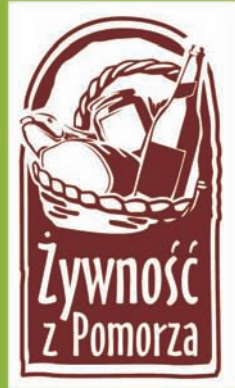
Rok
**Aleksandra
Majkowskiego**

POWIAT PUCKI

...Prawdziwie Morski

Dofinansowano
ze środków
Ministra Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

ISBN 978-83-87258-38-2

Więcej www.kaszubi.pl